आचार्येण श्रुतिमन्त्रपाठक्रमेण पौर्णमासादीन्यग्निहोत्रान्तानि कर्माण्युक्तानि । इदानीं श्रुतिपाठक्रमेणैव चातुर्मास्यानि वक्तुं तेषामारम्भकालमाह ·

चातुर्मास्यप्रयोगः फाल्गुन्याम् ॥१॥ चातुर्मास्यशब्देन वक्ष्यमाणानि वैश्वदेववरुणप्रघाससाकमेधशुनासीरीयसंज्ञानि चत्वारि पर्वाण्यभिधीयन्ते · चतुर्षु चतुर्षु मासेषु भवानि चातुर्मास्यानीति व्युत्पत्त्या · तत्रभवाधिकारे चतुर्मासाद्यज्ञे ञ्यो वक्तव्य इति वार्त्तिकम् (पा° ८.३.५८) । तत्राप्याग्नेयादियागा एव चातुर्मास्यशब्देनाभिधीयन्ते न करम्भपात्रदर्विहोमत्रैयम्बकादयो जुहोतयः · अतश्चात्र यागा एव प्रधानम् जुहोतयश्च तदङ्गम् · [प्रयोजनम्] आग्नेयादिसौर्यान्तानां यागानां मध्ये यदि कश्चिद्विस्मृतः समाप्तेरूर्ध्वं ज्ञातः तदा तस्य विस्मृतस्य साङ्गोपेतस्य करणम् जुहोतीनां विस्मरणे तु समाप्तेरूर्ध्वं ज्ञाते तस्याकरणमिति · तदुक्तं कात्यायनेन (कर्मप्रदीप १.३.६) प्रधानस्याक्रिया यत्र साङ्गं तत्क्रियते पुनः तदङ्गस्याक्रियायां तु नावृत्तिर्नैव तत्क्रियेति · विस्मरितमङ्गमपि समाप्तेः पूर्वं क्रियतऽएव तदुक्तं निदानसूत्रे अङ्गमपरिसमाप्ते प्रधाने क्रियतऽइति अन्तरितं प्राक्समापनात्कुर्यादिति मानवे । तेषां चातुर्मास्यानां प्रयोगः प्रारम्भः फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां भवति । अत्र फाल्गुनीशब्देन गौणी फाल्गुनी प्रतिपद्गृह्यते शाखान्तरे तथा दर्शनात् ऋतुमुखऽऋतुमुखे चातुर्मास्यैर्यजेतेति प्रतिपदेव ऋतुमुखम् न पौर्णमासी · स्मृतावपि चैत्रप्रतिपदि वसन्तारम्भस्योक्तत्वात् · तथा च शाङ्खायनः (३.१३.१-५) फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां प्रयोगश्चातुर्मास्यानां चैत्र्यां वा वैश्वानरपर्जन्येष्टिः[1] पूर्वस्यां पौर्णमास्याम् उत्तरस्यां

[1]) वैश्वानरीयपा° Çânkh.